

DOWCIPNY (100) ai

dowcipny (98), **dochcipny** (2), [**dowścipny**]; dochcipny Mymer² 21v, RejKupSekl a3v.

-w- (88), -f- (9).

o jasne.

comp i sup (8 + 9) -dowcipniejszy; -ejszy (2), (e)jszy (9). sup na- BielŻyw, BibRadz; nąj- (1) CzechEp; ~ na- (1), n(a)- (1).

sg m N dowcipny, dowcipniejszy, nąjdowcipniejszy (41). ◇ G dowcipnego (6); -ego (1), (e)go (5). ◇ A dowcipn(e)go (16). ◇ I dowcipnym (1). ◇ n N dowcipn(e) (1). ◇ G dowcipn(e)go (2). ◇ A dowcipn(e) (1), dowcipniejsz(e)go (1). ◇ I dowcipnym (2). ◇ pl N m pers dowcipni, dowcipniejszy, nadowcipniejszy (13), dowcipn(e) (1); dowcipni FalZioł, BielŻyw (2), GlabGad, RejKup, SienLek, BudBib, PaprPan, Oczko, StryjKron, SkarKazSej; dowcipni : dowcipn(e) BibRadz (1 : 1). subst dowcipn(e) (5). ◇ G dowcipnych (2). ◇ D dowcipnym (1). ◇ A m pers dowcipn(e) (3) HistJóz, ModrzBaz, GórnRozm; dowcipnych (2) SarnStat, SkarKazSej. ◇ I m dowcipnymi (1) ModrzBaz, dowcipn(e)mi (1) BibRadz.

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVII w.

Rozumny, bystry, zdolny; sprawny, przemyślny, sprytny, pomysłowy; ingeniosus Murm, Mymer¹, BartBydg, Mymer², Mącz, Calep, Calag, Cn; sollers Mącz, Calep, Cn; industrius, sagax Mącz, Cn; argutus, argutulus, perargutus Calep, Cn; navus, promptus, versatilis Mącz; acer, ingenio acutus, callidus, ingeniatus, peracutus, peringeniosus, ingenii plenus, summo ingenio praeditus, praestans ingenio, promptus ingenio, non inargutus, Mercurialis, versutus Cn (100) : Mymer¹ 22v; HistJóz E2v; BartBydg 74b; á ktorzy sie iemu [Pitagorasowi] dowcipnieyfzy zdali, thy pod śwę moc ku nauce przyjmował BielŻyw 29, 90; Ręka z palczami krotfza niż ciało potrzebuie [...] vkazuie dowcipnego ale przechyre, potwarce y niewiernego GlabGad P2, M5, M7, N2v, N6v, O (9); [Wśfelki dowścipny poznawa mędrość [Vulg: Omnis astutus agnoscit sapientiam Eccli 18/28] KsięgiEklez F3]; Mymer² 21v; Leop Gen 47/6; Y rozmowifz sie ze wżytkiem i dowcipnemi [loqueris ad omnes sapicntes corde]/ ktorem ia nápełnił duchem vmieiętności BibRadz Ex 28/3, 35/10; KwiatKsiąż F; Homo navus et industrius expertissimus ac diligentissimus arator. Człowiek dofcipny/ prętki/ ołtrożny/ wiadomy á wielmi dobry gořpodarz. Mącz [169]b, 77a, [169]b, 242d [2 r.], [325]b; SienLek 30; BudBib Sap 8/11, Dan 12/10; PaprPan E2; ModrzBaz 114v; Oczko 11; Calag 407b; O Panie/ iáko mnie wdzięczné łę vřtawy twoie: Té mię nád nieprzijaćioły mędrřzym czynię moie. Tych słucháiąc/ dowćipnieyfzym/ niż moi miřtrzowie/ Y lepięy rzeczy vważam/ niż biegli řtarcowie. KochPs 183; Y iáko był dowćipny wřzytkiey řię mędrości y náuk wřzytkich Egipřkich y Greckich náuczył. SkarŻyw 478, 333, 352; żaden człowiek ták fortunny niebył widzian/ áni sie s ták řzczesliwym rozumem/ y dowćipnym ćwiczenim vrodził [.] / ktoryby káždemu iednemu zořłobná wřzyřtkim rázem sie vpodobał StryjKron A6, A6; KlonŻal Cv; [prawo] ktoreby ludzi czyniło dobre/ iáko głod/ ábo vbořtwo czyni ie dowćipne GórnRozm K4; ActReg 102; Argutus, Accusatus, reprehensus [...] Quandoque est nomen idem significans quod subtilis et acutus [...] – Dowcipnij, wikretnij. Calep 93b; Perargutus – Barzo řuřtilni, dowcipni. Calep 775a, 535b, 782b, 989a; [Arystoteles] on Philozoph wyřoce dowćipny/ przypátryćiel y bádácz biegu náturey [ille etiam rerum naturae sagacissimus interpret JanStat 762]

SarnStat 111; Y do rządzenia bydła/ dowcipnych potrzebá: což do ludzi? *SkarKaz* 662b *marg*, 662b [2 r.]; Gdy kto łobie podpiwfy ćifka potroynymi/ A dobywa pieniędzy rękoma hoynymi: Przypatrzá fię złodzieiek dowcipny zdáléká/ A z nożem wybrufzonym przyštěpuie z lekká. *KlonWor* 36.

dowcipny do czego (3): *ModrzBaz* 82v; [Bóg] ku wymyšleniu był namędrfzy/ do wczynienia naydowcipnieyfzy *CzechEp* 258, 362.

dowcipny ku czemu (7): ludzie fubtilnego ciała, fprawnieyfzego bywaią rozumu nad infze, ku wfzelkley [!] nauce y obaczeniu rzeczy každy dowcipnieyfzy *GlabGad* A2, Pv, P2v; *BibRadz Ez* 21/31, *Dan* 1/4; bacząc młodzyeńcá ku wfzytkiemu dowcipnego/ poruczył mu wiele fpraw kupieckich *BielKron* 165, 244.

dowcipny na co (5): *GlabGad* M4, M4v, Pv, P7v; *Ingenium ad omnia versatile*, *Obrotny/ prętki skóri/ dofcipny ná wfzyftko rozum*. *Mącz* 486c.

dowcipny w czym (5): Był *BielŻyw* 128; *HistAl Ev*; *BudBib Dan* 1/4; wktorey rzeczy Oyca twego barzo dowcipnego widził *KwiatKsiąż* O4v; *OrzJan* 63.

W przeciwstawieniach: »nieuk ... dowcipny« = *iners ... industrius Modrz* (1): Niechay wiedzą młodzieńcy/ iż do odpráwowania fpraw/ wielka rozność ieft między nieukámi/ á między dowcipnymi/ między nikkzemnymi á między mężnymi. *ModrzBaz* 13v.

»dowcipny ... nikkzemny« = *sollers ... iners Modrz* (1): Záprawdę gdzie táka chęć/ ábo nábywania ábo okázowania bogactw roście/ tám męftwo/ ćwiczenie rycerfkie osłábieć/ á mężnych y leniwych/ dowcipnych y nikkzemnych rozność zginąć muři [*discrimen fortium et ignavorum, solertium et inertium tolli necesse est*]. *ModrzBaz* 82v.

W charakterystycznych połączeniach: *dowcipny barzo* (3), *dobrze* (3), *wysoce*.

Wyrażenia: »dowcipne misterstwo« (1): á tak [*wino*] y ku innym flawnieyfzym lekarfthwam może być przyliczono/ I ku wielo wżytecznym rzeczám dowcipnym mifterftwem może być brano *FalZioł* I 156b.

»dowcipny przykład, rozum [= *aforyzm*]« (2 : 2): Dowcipne rozумы iego [*Biasa*] ti fá Patrz aby fie ftarim á pocześnym mężom zachował. fmiałość zbytnia wielekroć vraz przinałza *BielŻyw* 15; Dowcipne przykłady iego [*Hipokratesa*] Bezpieczność z vboftwem miłfze ieft niż bogactwo zfttrachem. *BielŻyw* 68, 3, 88.

»dowcipny rozum [= *umysł*]« = *acies ingenii, solers natura Mącz* [*szyk 3 : 2*] (5): Ktorzy maią wielki brzuch pófpolicie mało miewaią rozumu dowcipnego *GlabGad* P5v, N8v; *BielKron* 240; *Mącz* 2c, 399b.

»dowcipne rzemiosło« (1): Sáma namędrfza miłtrzyni náturá/ Vczy rzemieřlá dowcipnego gburá/ [...] Murářzá vczy murowác iáľkoľká/ Málářzá cudnych gwexow vczá źioľká *KlonFlis* E3.

»na złe, do złego, ku złemu dowcipny« [*szyk 3 : 2*] (3 : 1 : 1): Ktori nie rowno ftápa [...] znamionuie wiele myřľącego człowieka á nazłe barzo dowcipnego iako liřzka ktora teź takieź nie prófto chodzi. *GlabGad* P7v, M4, Pv, P2v; tedy potym náftátanie Krol niewfytliwey twarzy: chytry y do złego dowcipny *CzechEp* 362.

Szeregi: »biegły a dowcipny« (1): Ktory rachunek biegłym á dowcipnym *Geographom* y *Ařtronomom* zlecám. *StryjKron* 21.

»dowcipny (abo) chytry« (2): *GlabGad* O6; Vprzeymy á człowiek niewinny káždemu słowu wierzy: ále dowćipny ábo cbytry/ opátrza kroki swoie [*Innocens credit omni verbo, astutus considerat gressus suos*]. *Leop Prov* 14/15.

»ćwiczony i dowcipny« (1): áby koždy z nich przyłączywfy k sobie dwu szlácheckiego stanu mężów ćwiczonych y dowćipnych [*adiunctis sibi duobus ex equestri ordine viris industriis et eorum peritis JanStat* 1039] szérokość drógi wśzędy poştánowali y náznáczyli *SarnStat* 1235.

»dowcipny i domysłny« (1): [wqż] Náđ ine wśzytki zwierzęthá dowcipnieyfzy y domyslneyfzy [!]/ w ktorym zwierzęciu wśzytki dáry od Bogá náđane Czárth wywrocił *BibRadz* I 2c marg.

»mądry, dowcipny« [szyk 3 : 2] (5): Człowiek bywa mądry, dowcipny/ wymowny/ wielkiey chytrości *FalZioł* V 51v; *GlabGad* O6; *Mącz* 145d, 364a, 399b.

»opatrzny (a) dowcipny« [szyk 2 : 1] (3): Ludzie thakowi są wyfokich myfli/ dowcipni/ opatrzni *FalZioł* V 51; *GlabGad* O3v; *Mącz* 399b.

»dowcipny i ostry« (1): Dla tegoż Máchomet/ iáko był człowiek do wybaczenia niebezpiečności bárzo dowćipny y ostry [*ad perspicienda pericula sagax*]/ widzác swoie Turki z przyrodzenia być miękkie/ á do pićia chętny/ zgołá im zákazał pić winá *ModrzBaz* 82v.

»dowcipny i pamiętny« (1): á bywa taki człowiek w mowie prawdziwy pouolny dobrze dowcipny y pamiętny *GlabGad* N2.

»rozumny, (albo) dowcipny« [szyk 2 : 1] (3): *Murm* 48; GŁowa wielga á zewsząd dobrze okrągła, znamionuie człowieka rozumnego dowcipnego, y w śprawach wśztykich dobrze bacznego *GlabGad* M6v; *Mącz* 145d.

»dowcipny i (a) uczony« [szyk 2 : 1] (3): A czy ktorzi są dochczipnieyfzy y nadine vczenieyfzy niechacz głępfie naukj ćitajá *RejKupSekl* a3v; *BielKron* 181; *PaprPan* D4.

»dowcipny i umiejętny« (2): Alexander we wśzytkich rzeczach ieśt bárzo dowćipny y umiejętny *HistAl* Ev; *BudBib* Dan 1/4.

»zmysłny a dowcipny« (1): śmyflneć ieśt á dowćipne ludzkie przyrodzenie (ktho sie czuie) ku swoiey obronie *BielKron* 244.

Synonimy: biegliwy, biegły, chytry, ćwiczony, domysłny, mądry, obrotny, opatrzny, ostrożny, prędki, roztropny, rozumny, sprawny, subtelny, uczony, umiejętny, wiadomy, wykřętny, zmysłny.

Cf **NIEDOWCIPNY**